

Poznań, dnia 30 sierpnia 2021 r.

Prof. dr hab. Robert Zawłocki

Zakład Prawa Karnego

Wydział Prawa i Administracji

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

Recenzja

rozprawy doktorskiej mgr. Michała Dąbrowskiego, pt.:

**„Prawnokarna ochrona wierzyciela w świetle zasady subsydiarności i proporcjonalności
prawa karnego w kontekście art. 300 k.k.”**

Uchwałą Rady Dyscypliny Nauki Prawne Uniwersytetu w Białymstoku z dnia 16 kwietnia 2021 roku, zostałem wyznaczony na recenzenta rozprawy doktorskiej mgr. Michała Dąbrowskiego, zatytułowanej: „Prawnokarna ochrona wierzyciela w świetle zasady subsydiarności i proporcjonalności prawa karnego w kontekście art. 300 k.k.”

Kompletna dokumentacja w tej sprawie została mi prawidłowo dostarczona dnia 15 lipca 2021 roku.

Rozprawa doktorska powinna stanowić oryginalne rozwiązanie problemu naukowego oraz wykazywać ogólną wiedzę teoretyczną kandydata w danej dyscyplinie naukowej oraz umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej.

Wobec powyższego, recenzowana rozprawa doktorska zostanie poniżej oceniana w nawiązaniu do ww. kryteriów, w kontekście dyscypliny naukowej *prawo*, a w szczególności

prawo karne.

Przedłożona do recenzji rozprawa doktorska mgr. Michała Dąbrowskiego została przygotowana w roku 2021, pod kierunkiem prof. Uniwersytetu Białostockiego dr. hab. Wojciecha Filipkowskiego na Wydziale Prawa Uniwersytetu Białostockiego. Liczy ona łącznie 260 (282) stron i składa się z następujących części: Wstępu, „Metodyka badań” (Rozdział I), „Rys historyczny przedmiotu badań” (Rozdział II), „Charakterystyka podstawowych pojęć oraz środków ochrony interesu wierzyciela w ujęciu wybranych gałęzi prawa” (Rozdział III), „Obrót gospodarczy i interesy majątkowe w obrocie cywilnoprawnym jako rodzajowy przedmiot ochrony prawa karnego” (Rozdział IV), „Zasada subsydiarności w prawie karnym gospodarczym w kontekście przestępstwa z art. 300 k.k.” (Rozdział V), „Zasada proporcjonalności w prawie karnym gospodarczym w kontekście przestępstwa z art. 300 k.k.” (Rozdział VI), „Podmiot przestępstwa udaremnienia lub uszczuplenia zaspokojenia wierzyciela w związku z upadłością lub niewypłacalnością” (Rozdział VII), „Charakterystyka własnych badań empirycznych oraz uzyskanych wyników” (Rozdział VIII), a na koniec: Podsumowania, Bibliografii i Załączników.

Przedmiot rozprawy (problem badawczy) został określony przez jej Autora poprzez sformułowanie w Rozdziale I. dwóch pytań głównych i siedmiu pytań szczegółowych, na podstawie których Doktorant postawił łącznie siedem hipotez badawczych (s. 19-20). W szczególności, Doktorant poddał weryfikacji następujące hipotezy:

1. Obecny kształt przestępstwa z art. 300 k.k. jest wynikiem ewolucji jednostki znanej z Rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 11 lipca 1932 r. Kodeks karny oraz ustawy z dnia 12 października 1994 r. o ochronie obrotu gospodarczego i zmianie niektórych przepisów prawa karnego, jednak różni się od nich zadaniem w zakresie aktualnej ochrony prawnokarnej wierzyciela, który powinien wypełniać w systemie prawa.

2. Regulacje znane z ustawy z dnia 12 października 1994 r. o ochronie obrotu gospodarczego i zmianie niektórych przepisów prawa karnego, w zakresie udaremnienia lub uszczuplenia zaspokojenia wierzyciela, różnią się od obecnego kształtu przestępstwa z art. 300 k.k., w zakresie ratio legis tych przepisów co spowodowało na przestrzeni lat rozbieżności w doktrynie oraz orzecznictwie.

3. Problemy na tle rozbieżności podmiotu oraz przedmiotu ochrony przestępstwa z art. 300 k.k. doprowadziły do ingerencji ustawodawcy w zakresie treści rozdziału XXXVI k.k.

4. Sądy wydając rozstrzygnięcia w zakresie kwalifikacji prawnej z art. 300 k.k. tylko częściowo ustosunkowują się do problemów teoretycznych zgłaszanych przez doktrynę w kontekście ochrony wierzycieli w świetle zasady subsydiarności oraz proporcjonalności.

5. Rozbieżności doktrynalno-orzecznicze na tle art. 300 k.k. przyczyniają się do niewłaściwego prowadzenia spraw przez profesjonalnych pełnomocników stron oraz organy ścigania.

6. Wierzyciele poprzez profesjonalnych pełnomocników oraz organy ścigania niewłaściwie wykorzystują możliwości aktualnych przepisów prawa w zakresie prawnokarnej ochrony do zabezpieczenia swoich interesów przez dotychczasowe rozbieżności doktrynalno-orzecznicze.

7. Aktualne brzmienie rodzajowego przedmiotu ochrony rozdziału XXXVI k.k. w świetle dotychczasowych rozbieżności oraz praktyki, nie dają gwarancji na rozwój ochrony prawnokarnej wierzycieli bez właściwego wykorzystania aktualnych przepisów prawa karnego.

Generalnie cel badań został sformułowany prawidłowo. W szczególności, jest on logiczny, oryginalny, uzasadniony merytorycznie, przede wszystkim - praktycznie, jak również wartościowy poznawczo. Autor stawia również naczelną hipotezę badawczą w odniesieniu do przywołanych problemów badawczych, która brzmi następująco: „Przestępstwo udaremnienia lub uszczuplenia zaspokojenia wierzyciela z związku z jego upadłością lub niewypłacalnością nie jest proporcjonalnie oraz subsydiarnie stosowanym środkiem reakcji karnej na popełnione przestępstwo”.

Odnosząc się od razu do przywołanej hipotezy badawczej należy wprost stwierdzić, że nie jest ona nazbyt odkrywczą. Naukowy pogląd o niedostatecznym wypełnieniu zasady proporcjonalności i subsydiarności przez wszystkie przepisy art. 300-302 K.k. w rodzimej literaturze przedmiotu jest już mocno i od dawna ugruntowany. Co więcej, na jego podstawie formułowane są nawet skrajne postulaty o konieczności całkowitego wyrugowania w polskiego prawa karnego tych przepisów. Stawianie takiej tezy naukowej obecnie wymagałoby

konsekwentnego zaproponowania istotnych i konkretnych zmian w obecnych uregulowaniach. Niestety, brakuje tego elementu w ocenianej pracy.

Powyższa krytyczna uwaga o naczelnej hipotezie badań musi być złagodzona zastrzeżeniem, że w dobie współczesnych trendów polityczno-kryminalnych, charakteryzujących się restrykcyjnym populizmem penalnym, niezwykle cenny jest każdy głos i argument na rzecz konieczności dostrzegania kwestii pozornie oczywistej, że kreowanie i stosowanie przepisów prawa karnego winno być oparta na zasadzie *ultima ratio*. W tym kontekście recenzowana praca jest bardzo ważna praktycznie i teoretycznie.

Na dezaprobatę zasługuje nie do końca udana próba sformułowania przez Autora, zapowiadanych we Wstępie, postulatów *de lege ferenda*, które należy uznać za zbyt ogólne i wręcz banalne. W każdym razie, odnosząc je do obecnego dorobku orzecznictwa i doktryny, nie wykazują one waloru bardzo poznawczych, czy też bardzo znaczących z teoretycznoprawnego punktu widzenia. Jakkolwiek Autor trafnie dostrzega nieefektywność przepisów w aktualnie obowiązującym kształcie, to poprzestaje w zasadzie na wyrażeniu poglądu o „konieczności umożliwienia orzekania sądom dodatkowych środków karnych i obowiązków okresu próby w przypadku warunkowego zawieszenia wykonania kary”, nie wskazując jakie konkretnie zmiany w przepisach mogłyby doprowadzić do bardziej efektywnej w jego mniemaniu ochrony wierzycieli.

Struktura pracy (treść i kolejność poszczególnych rozważań tematycznych) zasadniczo zasługuje na pozytywną ocenę. Układ tematyczny rozważań jest przemyślany i adekwatny z perspektywy założonych celów badawczych. Na aprobatę zasługuje zachowanie przez autora jednolitej struktury rozdziałów – tj. rozpoczęcie od „Uwag wstępnych”, a zakończenie na „Wnioskach” częściowych jako zamykających pewien etap rozważań.

Autor zadeklarował, że swoich twierdzeń dowodzić będzie przy użyciu metody dogmatycznej oraz empirycznej. Przyjęcie powyższej metody zasadniczo nie budzi zastrzeżeń. Na podkreślenie i jednoznacznie pozytywną ocenę zasługuje przeprowadzenie przez autora badań aktowych, których celem była analiza praktyki orzeczniczej (stosowania prawa) w procesach karnych, dotyczących przestępstwa udaremnienia lub uszczuplenia zaspokożenia wierzyciela.

Przywołany aspekt recenzowanej pracy wymaga osobnego omówienia. Należy bowiem stwierdzić, że w ten sposób ugruntowana na polu teoretycznym pogląd o braku koniecznej proporcjonalności i subsydiarności omawianych instrumentów karnoprawnej ochrony interesów wierzyciela, została zweryfikowana na polu procesowym, czyli praktycznym i to w sensie szerokim, czyli nie tylko prawnokarnym, lecz również cywilnoprawnym. W ten sposób Autor, w omawianym tutaj zakresie, udziela „tradycyjnej” odpowiedzi na również „tradycyjne” pytanie, jednak materiał badawczy służący tej odpowiedzi jest znacznie wzbogacony ponad materiał dotychczasowy („tradycyjny”).

Na tej podstawie należy uznać, że ostatecznie mgr Michał Dąbrowski sformułował ciekawy, teoretycznie ambitny i praktycznie doniosły problem badawczy.

W rozdziale pierwszym dysertacji doktorskiej została przedstawiona metodologia badań - Autor wskazał ich przedmiot i cel, sformułował problem badawczy, a na jego podstawie hipotezy badawcze. W ocenie recenzenta rozdział ten mógłby zostać w zasadzie pominięty, a zawarte w nim treści mogłyby z powodzeniem zostać ujęte we Wstępie.

Rozdział drugi stanowi historyczne ujęcie prawnokarnej ochrony wierzycieli, począwszy od 20-lecia międzywojennego, przez PRL i transformację ustrojową, kończąc na aktualnym kształcie art. 300 k.k. Dokonana w niniejszym rozdziale charakterystyka, choć uboga w odwołania do piśmiennictwa, zasadniczo zasługuje na pozytywną ocenę i stanowi pożądaną i prawidłowo zrealizowany punkt wyjścia dla dalszych rozważań.

W rozdziale trzecim zostały przedstawione instytucje pozakarne, zapożyczone przez prawo karne gospodarcze z innych dziedzin prawa, a których zdefiniowanie miało pomóc przy dokonywaniu analizy czynu zabronionego z art. 300 k.k. Autor uwzględnił przy tym elementy prawa cywilnego, gospodarczego, a także administracyjnego, zwracając uwagę na rozbieżności dotyczące klauzuli wykonalności, łączącej elementy prawa cywilnego i karnego.

W ramach czwartego rozdziału Autor scharakteryzował obrót gospodarczy i interesy majątkowe w obrocie cywilnoprawnym jako rodzajowy przedmiot ochrony prawa karnego, z uwzględnieniem rozbieżności natury doktrynalnej oraz jurydycznej. Zwieńczeniem rozważań jest dokonanie przez Doktoranta pozytywnej oceny ostatnich nowelizacji, pozwalających w jego

mniemaniu na usystematyzowanie problemu przestępczości przeciwko wierzycielom i prawnokarnej ochrony wierzycieli.

Rozdział piąty i szósty zostały poświęcone analizie zasady subsydiarności oraz proporcjonalności, w oparciu o poglądy wyrażone w doktrynie i judykaturze prawa karnego gospodarczego. Powyższe doprowadziło do wykreowania ogólnego obrazu pewnej prawidłowości w praktyce orzeczniczej tj. nieefektywnej ochrony uprawnień wierzycieli, które prawo karne gospodarcze ma obowiązek zabezpieczać. Rozważania w tych dwóch merytorycznie kluczowych rozdziałach są naukowo solidne. Można jednak mieć tutaj poczucie niedosytu poznawczego, przede wszystkim z uwagi na dosyć powierzchowną analizę dwóch tytułowych instytucji prawa (w szczególności prawa karnego).

W rozdziale siódmym mgr Michał Dąbrowski poruszył problematykę dotyczącą podmiotu przestępstwa udaremnienia lub uszczuplenia zaspokojenia wierzyciela w związku z upadłością lub niewypłacalnością. Autor odnosi się również do klauzuli zastępczej oraz kwestii odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary w kontekście podmiotu przestępstwa z art. 300 k.k.

Jako obiecujący zapowiadał się rozdział siódmy poświęcony analizie zgromadzonych danych poprzez przeprowadzone badania aktowe oraz studium hipotetycznych przypadków (case study). Niestety dogłębnej analizie poddano finalnie jedynie 4 wyroki, co w znacznym stopniu obniżyło walor przeprowadzonych badań empirycznych. Nie zmienia to jednak faktu, że całokształt rozważań jest mocno oparty na praktycznym punkcie odniesienia.

Warstwa językowa rozprawy i stosowanie terminologii właściwej prawu karnemu zasadniczo nie budzi większych zastrzeżeń choć Autor nie zawsze klarownie prowadzi swój wywód naukowy (prezentuje przy tym co najwyżej przeciętny poziom językowy). Doktorant posługuje się zasadniczo potoczno-praktycznym językiem stosowanym w codziennej praktyce procesowej, co ma prawo budzić zastrzeżenia i nie pozostaje bez wpływu na naukowe walory rozprawy. Uwagę zwrócić należy nadto na pojawiające się w wielu miejscach pracy potknięcia językowe, przykładowo użycie wyrazów: „prawonkarną” zamiast „prawnokarną” (s. 13), „Rozporządzenie” zamiast „Rozporządzenia” (s. 20), „pojęcia” zamiast „pojęcie” (s. 33), „możliwe” zamiast „możliwa” (s. 119), „zdania” zamiast „zadania” (s. 194), „każdorazowa”

zamiast „każdorazowo” (s. 200), „przeanalizowane” zamiast „przeanalizowane” (s. 207), „swoim” zamiast „swoich” (s. 208) czy „normlanym” zamiast normalnym (s. 242). W pracy występują również liczne błędy interpunkcyjne (przykładowo: s. 31, 42, 46, 131, 207, 211, 214). Dodatkowo wskazać należy na inne niedociągnięcia, które – choć nie wpływają na wartość merytoryczną rozprawy – zwracają uwagę uważnego czytelnika typu: błędna numeracja punktów (s. 23), powtórzenia wyrazów (s. 207, 224, 250, 251, 255), pominięcia spójników (s. 214), błędne oznaczenie cytowanego punktu ustawy z użyciem „)” (s. 216), rozpoczęcie zdania od spójnika (s. 219), pominięcie oznaczenia ustawy (s. 230), pominięcie wyrazu (s. 233) czy błędne użycie danego słowa w kontekście (s. 252). W pracy pojawiają się również liczne błędy ortograficzne, przykładowo: „nie właściwe” zamiast „niewłaściwie” (s. 21), „znamiona” zamiast „znamienia” (s. 36), „doszło by” zamiast „doszłoby” (s.207), „interpretację” zamiast „interpretacje” (s. 194), „bardziej donioślejszych” zamiast „bardziej doniosłych” (s. 260) czy składniowe, takie jak : „specyfika zasady proporcjonalności jest oderwana od bezpośredniego kontaktu z normą prawa karnego gospodarczego” (s. 141), „dotyczą profesjonalne organy egzekucyjne” zamiast „profesjonalnych organów egzekucyjnych” (s. 201) czy niezrozumiale sformułowane zdania typu: „w jaki sposób prawo karne szczególnie koresponduje na swoje potrzeby z prawem cywilnym”, (s. 82) „przedmiotowa różnica może, co prawda w rzeczywistości, wpływać na zwiększenie uwagi organów ścigania względem dla potencjalnych ofiar omawianych czynów zabronionych” (s. 119), „Analogicznie istotnym to jest także w celu zapewnienia stosownej represji karnej” (s. 212), czy „wysłanie prośby o przedstawienie zestawienia w zakresie ilościowego mebli biurowych” (s. 242). Podczas gdy rolą czytelnika nie jest domyślanie się treści tworzonych przez Autora, a wadliwie sformułowanych przez niego zdań. Powyższe wskazuje na dość niedbałe podejście do zadania, jakim jest napisanie dysertacji doktorskiej. Doskonałym przykładem szczególnego niedbalstwa Doktoranta jest strona 208 recenzowanej pracy, na której występuje aż 7 potknięć językowych: „występuje”, „przygotwanie”, „przedsiębiorców” „sakazania”, „zauważyć”, „zarównow” „podmito” oraz liczne błędny interpunkcyjne.

Poważne zastrzeżenia może budzić również relatywnie publicystyczny ton narracji rozprawy. Doceniając dążenie do unikania hermetyczności właściwej zarówno językowi nauki i praktyki prawa, należy krytycznie odnieść się do takiego ukształtowania warstwy językowej pracy, które utrudnia postrzeganie jej jako „naukowej”. W rozprawie znaleźć można liczne stwierdzenia rażące swoją banalnością, takie jak: „pewność zawieranych zobowiązań” (s. 109),

„ciemna liczba” (s. 208), „współrzędnych środków karnych (s. 213), „unieszkodliwiony w sposób realny” (s. 215), „ich praca jest w zasadzie nie dająca żadnego poważnego efektu” (s. 224), „jest tutaj bardzo niepokojącym prowadzenie postępowania dowodowego w sposób wybiórczy” (s. 244) czy „rozchwiania gospodarcze” (s. 259).

Na generalną pochwałę zasługuje przeprowadzenie badań empirycznych oraz przejrzyste sporządzone wykresy i tabele. Przy czym należy zastrzec, że stosunkowo niewielka próba materiału badawczego, pochodząca wyłącznie z jednego sądu (Sądu Rejonowego w Białymstoku) nakazywałaby z dużą ostrożnością odnosić się do wyciąganych na tej podstawie wniosków.

Lekki niedosyt pozostawia dosyć uboga, niedbale sporządzona i niejednolicie sformatowana bibliografia zawierająca zaledwie 159 publikacji naukowych, które nierzadko się dublują – autor zmienia jedynie cytowany fragment poszczególnych opracowań naukowych (przykładowo pozycje od 146 do 150). Z kolei nakład pracy związany z przebadaniem względnie dużej ilości orzecznictwa (uwzględniając przy tym przeprowadzone badania empiryczne) zasługuje na docenienie.

W ramach oceny merytorycznej rozprawy należy syntetycznie wskazać, że:

- 1) Podjęta problematyka badawcza jest w pełni aktualna i trafna. Rozważane tytułowe zagadnienie stanowi w istocie doniosły problem praktyczny, który wymaga pogłębionej analizy.
- 2) Analiza zawarta w rozprawie prowadzi do wartościowych poznawczo wniosków, które mają znaczącą doniosłość przede wszystkim dla praktyki wymiaru sprawiedliwości. W szczególności stanowi ona podstawę do dostrzeżenia praktycznej nieskuteczności obowiązujących norm prawnokarnych i rozważenia takiej ich modyfikacji, aby umożliwić wierzycielom realizację ich głównego celu, jakim jest odzyskanie od dłużnika (oskarżonego) długu (wierzytelności).

W podsumowaniu oceny merytorycznej należy zgłosić dopuszczający poziom merytoryczny (naukowy) rozprawy.

W ramach oceny metodologicznej rozprawy należy wskazać, że:

- 1) Autor rozprawy dobrał literaturę w sposób kompetentny, choć zasób źródeł naukowych mógłby i powinien być zdecydowanie szerszy, co znacznie podniosłoby wartość merytoryczną recenzowanej rozprawy. Nie mniej jednak źródła powołane w bibliografii Doktorant wykorzystał w sposób w pełni prawidłowy.
- 2) Autor rozprawy wykazał się umiejętnością formułowania i rozwiązywania problemów teoretyczno-prawnych. Mgr Michał Dąbrowski sformułował siedem hipotez badawczych, których weryfikacji dokonał w toku prowadzonej rozprawy doktorskiej, potwierdzając lub obalając ich prawdziwość w Podsumowaniu pracy.
- 3) Autor umiejętnie zastosował przyjętą metodę analizy badawczej tj. metodę dogmatyczną, dopełnioną elementami empirycznymi.
- 4) Struktura rozważań i układ analizy, w tym poszczególnych rozdziałów, nie budzą większych kontrowersji i zasadniczo są prawidłowe.

W podsumowaniu oceny metodologicznej rozprawy należy stwierdzić, że jest ona pozytywna.

Wskazując na główne zalety rozprawy, należy wymienić, co następuje:

- 1) sformułowanie naukowo ambitnego i w pełni aktualnego (ważnego praktycznie) problemu badawczego,
- 2) ukazanie praktycznej doniosłości ochrony wierzycieli przez pryzmat regulacji karnoprosesowych,
- 3) ukazanie nieefektywności prawnokarnej ochrony wierzycieli na gruncie art. 300 k.k.,
- 4) znajomość złożonych aspektów badanego zjawiska,
- 5) pragmatyczną orientację wywodu,
- 6) dokonanie analizy studium hipotetycznych przypadków.

Wskazując na główne niedostatki lub wady rozprawy, a ściślej – kwestie wymagające korekt oraz zagadnienia warte głębszego namysłu, należy wymienić, co następuje:

- 1) warstwę redakcyjno-językową rozprawy w zakresie licznych pomyłek, braku interpunkcji i ogólną (nieraz niestety - rażącą) niedbałość w tym zakresie,
- 2) publicystyczny ton narracji w wielu miejscach rozprawy,

- 3) brak ostatecznego sformułowania deklarowanych postulatów *de lege ferenda*, a dodatkowo - zreferowanie w tym końcowym podrozdziale wniosków, które nie korespondują ściśle w hipotezami pracy,
- 4) ubogą literaturę przedmiotu.

W podsumowaniu, ogólny odbiór rozprawy należy ocenić na poziomie dostatecznym. Jego podstawą jest fakt, że jej walory związane są z kwestiami praktycznie istotnymi. Po rozważaniu wszystkich powyższych uwag, stwierdzam, że recenzowana rozprawa doktorska to praca naukowo ostatecznie zasługująca na pozytywną ocenę, a jej Autor wykazał się zdolnością do prowadzenia pracy naukowej. W szczególności należy uznać, że zalety rozprawy przewyższają zgłoszone w uwagach krytycznych mankamenty. Wszystko to sprawia, że jakkolwiek praca ta nie wykazuje poziomu wyróżniającego, to jednak z pewnością wypełnia minimalne kryteria stawiane rozprawie doktorskiej z prawa karnego.

W konkluzji powyższych rozważań należy stwierdzić, że rozprawa doktorska mgr. Michała Dąbrowskiego, pt.: „Prawnokarna ochrona wierzyciela w świetle zasady subsydiarności i proporcjonalności prawa karnego w kontekście art. 300 k.k.”, ostatecznie stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego oraz wykazuje Jego ogólną wiedzę teoretyczną w dyscyplinie naukowej *prawo*, a w szczególności *prawo karne*, jak również wykazuje umiejętność samodzielnego prowadzenia przez Niego pracy naukowej. Oznacza to, że rozprawa ta odpowiada wymogom art. 187 Ustawy z dnia 12 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. t. j. z 2020 r. poz. 85 ze zm.).

Prof. dr hab. Robert Zawłocki